

Materiaalit ja tekijänoikeudet opetuksessa

Opetushallitus ja Kopiosto selvittivät syksyllä 2018 digitaalisten aineistojen käyttöä opetuksessa, opettajien itse laatimien materiaalien jakamista sekä opettajien tekijänoikeustietämystä. Selvitykseen vastasi lähes 500 opettajaa peruskouluista, lukioista ja ammatillisista oppilaitoksista. Selvitykseen vastanneet saattavat olla hieman digiorientoituneempia, koska kyselylinkkiä jaettiin myös erilaisissa tieto- ja viestintätekniikkaan painottuneissa sosiaalisen median ryhmissä.

Selvityksessä tarkasteltiin, mitä ja miten digitaalisia materiaaleja käytetään opetustyössä ja miten opettajat käyttävät omia ja muiden tekemiä opetusmateriaaleja. Lisäksi haluttiin selvittää, mitä tarpeita opettajilla on tekijänoikeustietämyksen suhteen ja miten luparatkaisuja ja palveluita voidaan kehittää vastaamaan opettajien tarpeita.

PÄÄHAVAINTOJA

Erityisesti av-materiaalien ja verkkomateriaalien käyttö on lisääntynyt opetuksessa.

Itse tehtyä materiaalia jaetaan mieluiten oman oppilaitoksen sisällä kollegoille. Sen sijaan itse tehtyä materiaalia jaetaan verkossa harvemmin.

Tekijänoikeudelliset ongelmat liittyvät usein opettajien epätietoisuuteen ja ajanpuutteeseen.

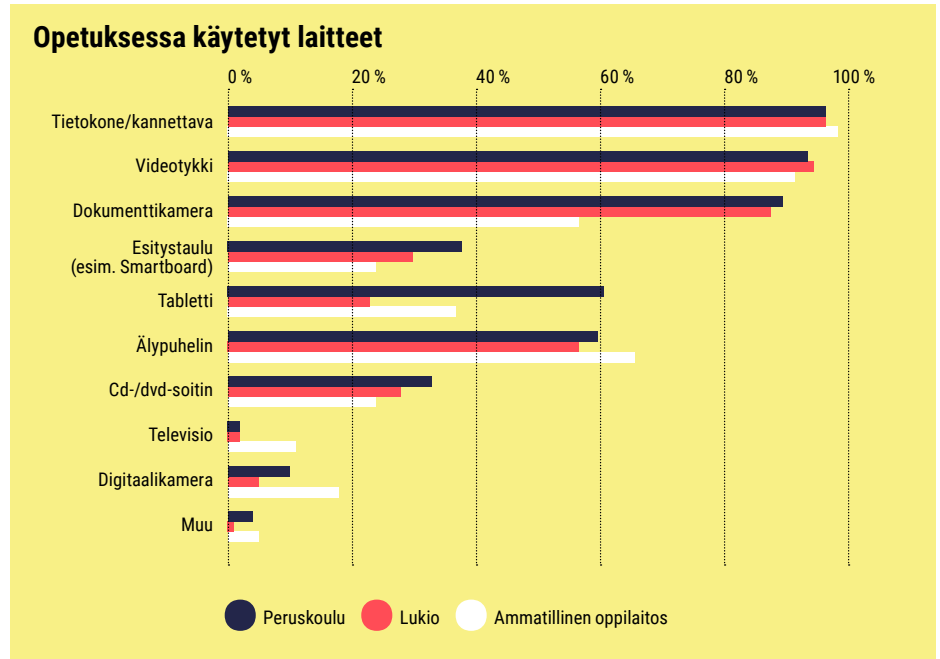

Koulutus ja verkkosivut koetaan parhaaksi kanavaksi saada tekijänoikeustietoa. Tekijänoikeuksista toivotaan lisää koulutusta sekä yhtä verkkosivustoa, josta löytyisi kaikki tarvittava tieto.

Digitaalisen aineiston käyttö opetuksessa

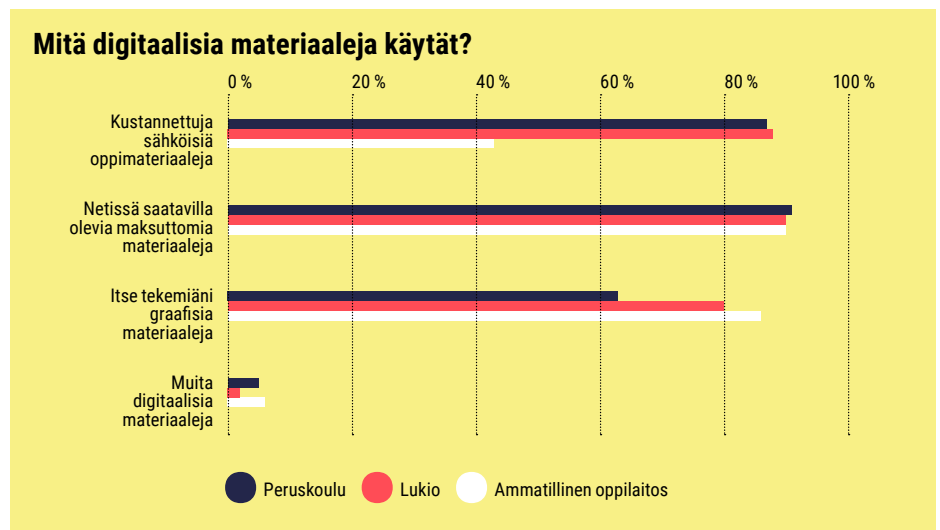
OPETUKSESSA KÄYTETYT LAITTEET

Digitaalisia materiaaleja, erilaisia sovelluksia ja laitteita hyödynnetään opetuksessa laajasti. Yli 90 % vastaajista käyttää opetuksessa tietokonetta ja videotykkiä päivittäin. Peruskouluissa ja lukioissa lähes 90 % käyttää myös dokumenttikameraa päivittäin. Älypuhelin ja tablettia käytti opetuksessa noin 60 % vastaajista. Tablettia käytettiin lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa vähemmän.

DIGITAALISET MATERIAALIT

Lähes kaikki vastaajat kaikilla oppilaitosasteilla käyttivät digitaalista materiaalia. Peruskouluissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa käytetään eniten netissä saatavilla olevia maksuttomia materiaaleja. Peruskouluissa ja lukioissa näiden lisäksi käytetään lähes yhtä paljon kustannettuja sähköisiä oppimateriaaleja. Ammatillisessa oppilaitoksessa kustannettujen sähköisten oppimateriaalien sijasta käytetään enemmän itse tehtyjä digitaalisia materiaaleja.

DIGITAALISET SOVELLUKSET JA SOSIAALINEN MEDIA

Sosiaalisen median palvelut opetuksessa

YouTubea ja muita sosiaalisen median palveluja käytetään laajalti opetuksessa. Ammatillisissa oppilaitoksissa opettavista vastaajista lähes 70 % ja peruskouluissakin opettavista lähes puolet käyttää sosiaalisen median palveluita työssään.

Sosiaalisen median palveluita käytettiin tiedon jakamiseen tai soveltaviin tehtäviin. Peruskouluissa opettavat vastaajat kertoivat kuitenkin, etteivät pääsääntöisesti käytä sosiaalisen median palveluita opetuksessa oppilaiden kanssa ikärajojen ja tietoturva-asioiden vuoksi, vaan hakevat palveluista aineistoja ja ideoita opetukseen. YouTube oli kaikissa oppilaitosasteissa suosituin palvelu.

Digitaaliset sovellukset

Yli 70 % peruskoulujen ja lukioiden vastaajista käyttää opetuksessa digitaalisia sovelluksia ja muita digitaalisia työkaluja. Ammatillisessa oppilaitoksessa käytettiin digitaalisia sovelluksia opetuksessa muihin oppilaitosasteisiin verrattuna vähemmän. 80 % niistä vastaajista, jotka arvioivat tieto- ja viestintätekniiset taitonsa hyväksi tai erittäin hyväksi, käyttävät sovelluksia opetuksessa enemmän kuin ne, jotka arvioivat taitonsa heikommiksi.

Yleisimmin käytettyjä sovelluksia olivat Kahoot, Padlet, Googlen sovellukset, kuten Google Docs ja Google Drive, iMovie, Quizlet, Ekapeli ja Geogebra.

Vastaajista sosiaalisen median palveluita opetuksessa hyödyntää

46%

peruskouluissa

59%

lukioissa

69%

ammatillisissa oppilaitoksissa

Vastaajista digitaalisia sovelluksia opetuksessa hyödyntää

72%

peruskouluissa

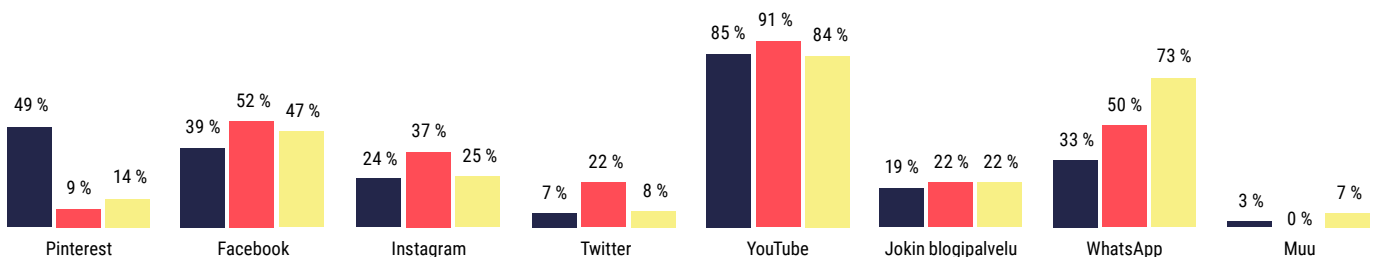
79%

lukioissa

59%

ammatillisissa oppilaitoksissa

Mitä sosiaalisen median palveluita hyödynnät oppilaiden kanssa opetuksessa?

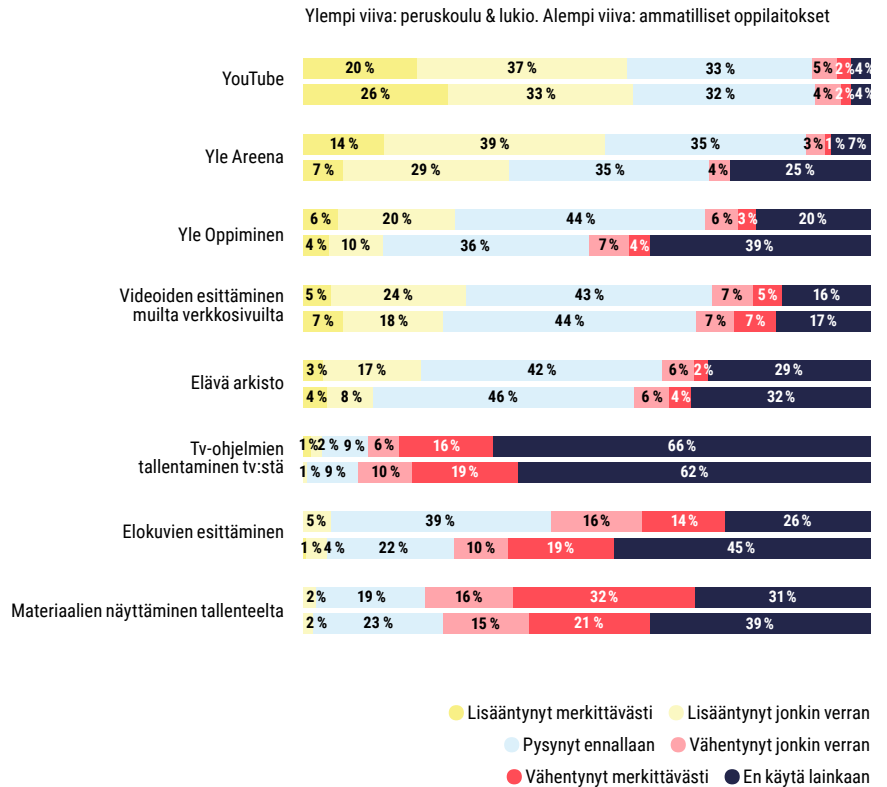
Peruskoulu Lukio Ammatillinen oppilaitos

AUDIOVISUAALISET MATERIAALIT

Videoiden ja muiden audiovisuaalisten materiaalien käyttö on lisääntynyt opetuksessa merkittävästi. Yli 80% vastaajista käyttää audiovisuaalisia materiaaleja opetuksessa. Etenkin YouTube'n ja Yle Areenan käyttö on lisääntynyt viime vuosina kaikilla koulutusasteilla. Materiaalien näyttäminen tallenteilta oli vähentynyt melkein puolella vastaajista. Yli kuusi kymmenestä ei tallentanut lainkaan tv-ohjelmia opetusta varten.

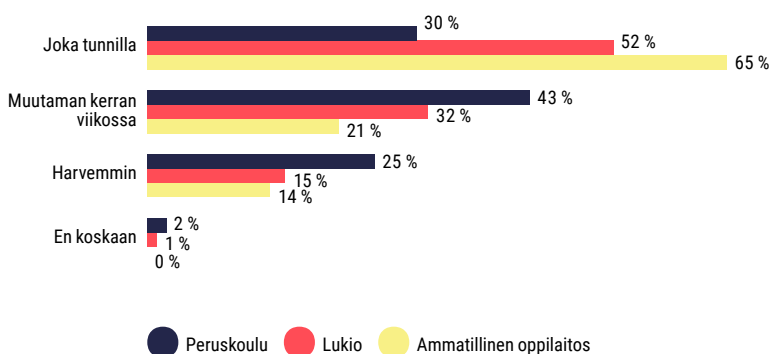
Tv-ohjelmien tallentamisen vähentyminen selittyy osittain sillä, että tv-ohjelmien käyttö on siirtynyt suoratoistopalveluihin, joiden käyttö myös opetuksessa on lisääntynyt viime vuosina. Myös tallentavien laitteiden ja televisioiden määrä oppilaitoksissa on vähentynyt.

Miten seuraavien av-materiaalien käyttö omassa opetuksessasi on muuttunut viimeisen parin vuoden aikana?

Oman opetusmateriaalin kokoaminen ja jakaminen

Kuinka usein käytät tekemäsi tai kokoamaasi opetusmateriaalia?

Itse tehtyä tai koottua opetusmateriaalia hyödynnetään päivittäin erityisesti ammatillisessa- ja lukiokoulutuksessa. Perusopetuksessa itse tehtyä materiaalia käytettiin muihin verrattuna harvemmin päivittäin, mutta lähes kolme neljännestä peruskoulussa opettavista vastaajista kuitenkin käyttää itse tehtyä materiaalia vähintään kerran viikossa. Oma materiaalia tehdään pääasiassa silloin, kun tarjolla ei ole valmiita materiaalia.

Yli 60 % peruskoulussa ja ammatillisessa oppilaitoksessa ja 75 % lukiossa opettavista vastaajista liittää itse tekemiinsä opetusmateriaaleihin muiden tekemiä aineistoja, kuten kuvia, lehtiartikkeleita, otteita kirjoista, musiikkia ja liikkuvaa kuvaa.

Yli puolet vastaajista, jotka opettavat peruskoulussa ja lukiossa, ja reilu kolmannes ammatillisessa oppilaitoksessa opettavista vastaajista käyttää Creative Commons eli nk. CC-lisensioita aineistoa itse tekemässään materiaalissa. Noin kolme kymmenestä ei ollut ajatellut asiaa tai ei osannut sanoa, oliko kopioimansa aineisto jaettu CC-lisenssillä.

CREATIVE COMMONS -LISENSSI

on yksi yleisimmistä avoimista lisensseistä. Tekijä voi sallia teoksensa vapaan käytön CC-lisenssillä. Lisenssikuvakkeet kertovat, miten teosta saa käyttää.

BY
Tekijän nimi mainittava

ND
Ei muutoksia

NC
Ei kaupalliseen käyttöön

SA
Oma työ jaettava samoilla CC-lisenssi-ehdoilla

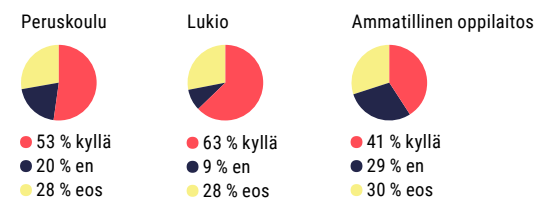
CC0
Tekijä on luopunut tekijänoikeuksistaan siinä määrin kuin lain mukaan mahdollista

Millaisia aineistoja liität itse tekemiisi materiaaleihin?

%	Kuvia	Teksti-otteita	Lehti-artikkeleita	Musiikkia	Liikkuvaa kuvaa	Muuta, mitä?
peruskoulu	92	46	36	18	30	6
lukio	91	54	63	10	51	6
ammatillinen oppilaitos	91	45	30	13	29	3

Käytätkö CC-lisensioitua aineistoa itse tekemässäsi materiaalissa?

ITSE TEHDYN MATERIAALIN JAKAMINEN

Noin puolet vastaajista jakoi itse tekemäänsä materiaalia muiden opettajien käyttöön. Itse tehtyä materiaalia jaetaan mieluiten oman oppilaitoksen sisällä muille kollegoille. Sen sijaan verkossa omaa materiaalia jaetaan harvemmin muille. Vastavuoroisuuden kulttuuri ja avun antaminen motivoivat oman materiaalin jakamiseen. Suurin osa vastaajista, jotka jakoivat omaa materiaaliaan muiden käyttöön, jakoivat sen ilman lisenssiä. Noin 10 % vastaajista jakoi omaa materiaaliaan Creative Commons -lisenssillä. Puolet vastaajista ei jaa itse tekemäänsä materiaalia.

Syyt sille, miksi materiaalia ei haluttu jakaa muiden käyttöön, liittyivät tarpeeseen, tekijänoikeuksiin sekä korvauksen puutteeseen. Osa ei kokenut tarpeelliseksi jakaa omaa materiaaliaan, sillä niiden ei koettu sellaisenaan soveltuvan toiselle opetusryhmälle tai opettajalle. Toiset eivät halunneet luopua omista materiaaleistaan ja tekijänoikeuksistaan. Toisille oli epäselvää, missä omaa opetusmateriaalia voisi jakaa ja millaista materiaalin tulisi olla. Osa haastateltavista oli hyvin kriittisiä oman materiaalin laadun suhteen ja koki, ettei oma materiaali ole tarpeeksi hyvää jaettavaksi laajalle yleisölle.

”Ei ole ollut tarvetta toistaiseksi, kaikki käyttävät mieluiten omaa materiaalia.”

– Ammatillinen oppilaitos

”Ajattelen niin, että ihan hyvin voi jakaa, jos auttaa jotakin. Monesti, kun pyörittää isolla porukalla, kaikki hyötyy materiaalin jaosta. Ei kukaan keksi mitään maailmaa mullistavaa.”

– Lukio

”Toki lähikollegoille jakaminen on tavallista ja helppoa, sillä siihen on kanava. Muutoin en ole kovinkaan tuottelias, enkä oikein tiedä, mitä kautta jakaisin.”

– Peruskoulu/Lukio

”Jaan muille opettajille materiaalia ja muutenkin opettajien kesken jaetaan materiaalia, koska materiaalin tekemiseen on käytetty aikaa ja vaivaa. Sen sijaan verkossa en halua jakaa tekijänoikeuksien takia.”

– Ammatillinen oppilaitos

Jaatko itse tekemääsi materiaalia muiden opettajien käyttöön?

%	Kyllä, CC-lisenssillä	Kyllä, muulla lisenssillä	Kyllä, ilman lisenssiä	En
peruskoulu	10	1	39	50
lukio	12	1	30	57
ammatillinen oppilaitos	15	2	45	39

Haastateltavat kertoivat, etteivät halua jakaa tekemäänsä materiaalia muiden käyttöön ilmaiseksi, koska olivat nähneet siihen niin paljon vaivaa. Koettiin myös, ettei oman materiaalin tekeminen ja jakaminen kuulu heidän tehtäviinsä. Korvausta tulisi heidän mukaan saada etenkin silloin, jos opettaja on joutunut tekemään materiaalin sen takia, ettei oppilaitos ole tarjonnut tarvittavia opetusmateriaaleja.

”En jaa materiaaleja muille opettajille. Sitä paitsi ei ole minun tehtäväni tehdä materiaalia toisille. Tehtävästä työstä pitäisi saada palkka.”

– Peruskoulu

Haastateltavat, jotka jakoivat materiaaliaan avoimesti verkossa tai olivat valmiita jakamaan, jakoivat opetusmateriaalia Facebook-ryhmissä, blogeissa tai YouTubessa. Osa näistä haastateltavista

kertoi, ettei välttämättä jaa kokonaisia opetusmateriaaleja, vaan enemminkin ideoita ja tapoja opettaa.

Tekijänoikeudelliset ongelmat opetuksessa

Verrattuna aikaisempaan, vuonna 2015 toteutettuun selvitykseen, tekijänoikeuteen liittyviä aihepiirejä tunnettiin hieman paremmin. Myös oppilaitosten luparatkaisut tunnettiin aikaisempaa paremmin. Varsinkin tekijänoikeuskoulutuksiin osallistuneet tunsivat luparatkaisut paremmin kuin muut vastaajat.

28 % peruskoulussa opettavista ja 41 % lukiossa opettavista vastaajista kertoi kohdanneensa tekijänoikeudellisia ongelmia opetuksessa. Ammatillisissa oppilaitoksissa opettavista vastaajista ongelmia oli kohdannut 22 %. Aiempien selvitysten tapaan havaittiin, että ne vastaajat, jotka olivat osallistuneet tekijänoikeuskoulutuksiin, kokivat muita vastaajia useammin tekijänoikeudellisia ongelmia.

Sääntöjä koetaan olevan liian paljon, minkä takia niitä on vaikea noudattaa ja muistaa. Tekijänoikeusongelmat liittyvät usein opettajien epätietoisuuteen siitä, missä menee raja eri aineistojen käytölle. Tekijänoikeuslakien ja -sääntöjen ei myöskään koettu vastaavan nykypäivää.

Selvityksessä havaittiin, että ne, jotka kiinnittivät huomiota videoiden esittämisen luvallisuuteen, kokivat useammin tekijänoikeusongelmia. Erilaisten aineistojen käytön osalta ongelmia kohdattiinkin etenkin YouTube-videoiden, elokuvien ja kuvien kohdalla.

”Se, että on niin paljon erilaisia tekijänoikeuksia, ja sitten, että tieto on hajallaan. Opettamisen kannalta yritän löytää kaikki eri vaihtoehdot, mutta kokonaiskuva on hyvin suuri ja on haastavaa hallita kokonaisuus.”

– Ammatillinen oppilaitos

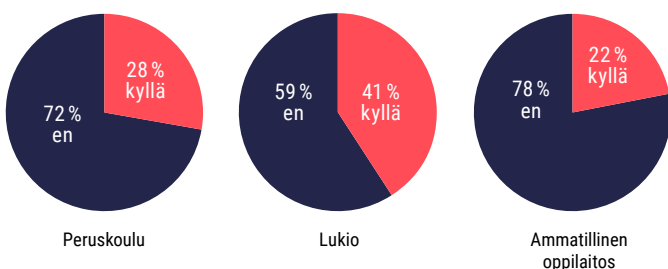
”Ongelma on, että tiedän rikkovani, käytän tallenteita, joita ei saa käyttää, otan monisteita, joita ei saisi ottaa. Määrärahat ovat niin pienet.”

– Peruskoulu

”Säädökset eivät ole tätä päivää. Ne eivät ota huomioon opetusta, miten paljon käytetään materiaalia ja kun käytetään muitakin medioita kuin oppikirjoja. Koulun tarpeet ovat erilaisia nykyään.”

– Lukio

Oletko kohdannut tekijänoikeudellisia ongelmia opetustyössä viime aikoina?

YLEISIMMÄT OPETTAJIEN KOHTAAMAT ONGELMAT

1. KÄYTTÖOIKEUKSIIN LIITTYVÄT ONGELMAT

Tekijänoikeusongelmia kohdattiin etenkin YouTube-videoiden, elokuvien ja kuvien kohdalla. Vastaajilla oli vaikeuksia tietää, mitä on sallittua näyttää ja mitä ei. Lisäksi tv-yhtiöiden palveluissa olevien sekä tallennettujen tv-ohjelmien näyttämisen aikarajat tuottivat päänvaivaa vastaajille.

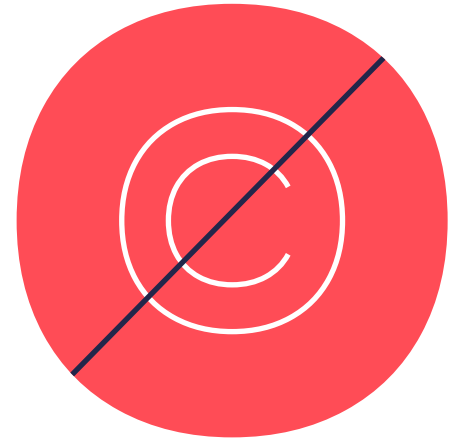
Osalle oli epäselvää, kuinka paljon kirjoista sai kopioida, vaikka useille kopiokoneen vieressä olevat Kopioston ohjeet olivatkin tuttuja.

2. SÄÄNTÖJEN PALJOUS JA TIEDONPUUTE

Osa vastaajista koki, että opettajat ylipäättään tiesivät melko vähän tekijänoikeuksista. Yleisesti ongelmien koettiin johtuvan tekijänoikeussääntöjen paljoudesta, epäselvyydestä sekä tiedon, ajan ja määrärahojen puutteesta. Sääntöjä oli liian paljon, jolloin niitä oli vaikea muistaa ja noudattaa. Tekijänoikeuksien rikkominen kuitenkin vaivasi suurinta osaa vastaajista.

Toisaalta osa koki, että laki ei vastaa nykypäivää, jossa opettajat käyttävät opetuksessa laajasti oppikirjojen lisäksi muita materiaaleja, kuten videoita, elokuvia ja mainoksia.

3. ASEENTEET TEKIJÄNOIKEUKSIA KOHTAAN

Valtaosassa vastauksista heijastui halu noudattaa tekijänoikeuksia, mutta koska ne eivät olleet selkeitä tai helppoja ymmärtää, niitä rikottiin. Monet kuitenkin kokivat tekijänoikeudet tärkeiksi.

Sekä opettajien että oppilaiden keskuudessa esiintyy myös välinpitämättömyyttä tekijänoikeuksia kohtaan. Opettajien ja oppilaiden kerrottiin tietävän tekijänoikeuksista, mutta käytännössä näistä säännöistä ei välitetty. Sekä opettajille että oppilaille toivottiin tästä johtuen asennekasvatusta.

II OPPILAITOSLUVAT

Opetushallitus on hankkinut kopiointi- ja tv-ohjelmien käyttöluvan varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatillisen perustutkintoon johtavaan koulutukseen.

Kopiointilupa mahdollistaa painettujen julkaisujen osittaisen kopioimisen ja digitoimisen, digitaalisen aineiston tulostamisen sekä verkkoaineiston kopioimisen ja käytön opetuksessa.

Tv-ohjelmien käyttöluvalla saa esittää kotimaisia ohjelmia Yle Arenasta ja Elävästä arkistosta sekä tallentaa tv-ohjelmia opetuskäyttöä varten tietyiltä tv-kanavilta.

Elokuvien esittämiseen oppilaitos tai kunta voi hankkia luvan tiettyjen kotimaisten elokuvien osalta APFI:stä (www.apfi.fi) ja ulkomaisten elokuvien osalta M&M Viihdepalvelu Oy:stä (www.elokuvalisenssi.fi).

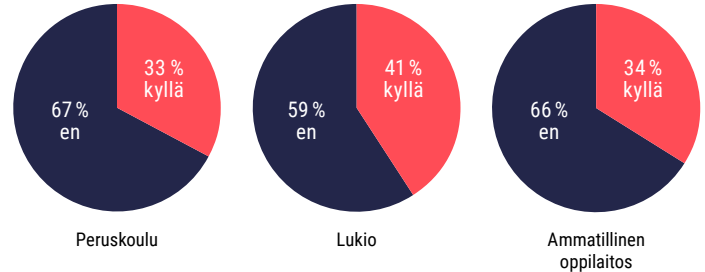
Lisätietoa oppilaitosten luvista ja tekijänoikeudesta www.kopiraitilla.fi ja Kopiostosta www.kopiosto.fi.

MITKÄ OLISIVAT PARHAAT KANAVAT SAADA TEKIJÄNOIKEUSTIETOA?

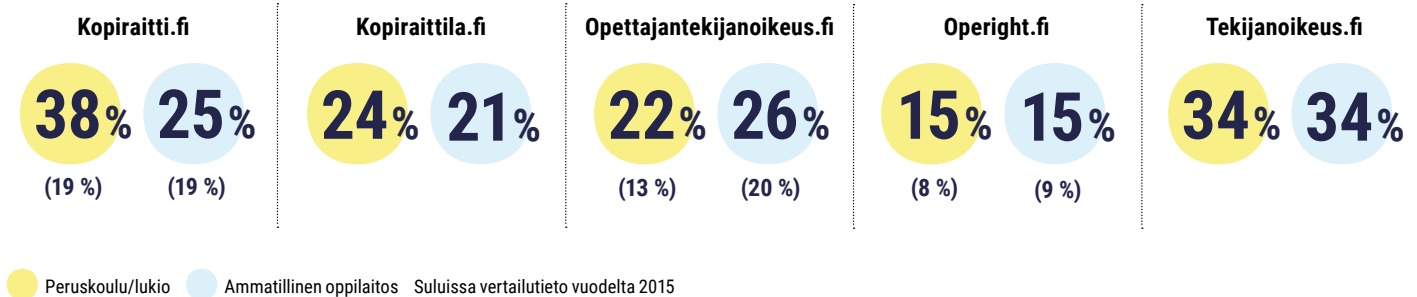
Koulutukset ja verkkosivut koetaan parhaiksi kanaviksi saada tietoa tekijänoikeuksista. Noin kolmannes vastaajista oli osallistunut tekijänoikeuskoulutukseen viimeisen parin vuoden aikana. Lukiossa opettavista hieman useampi. Opettajat hyödyntävät aiempaa enemmän nettisivuja tekijänoikeustiedon etsimiseen. Ajanpuutteen ja tiedonpaljouden vuoksi vastaajat toivoivatkin, että kaikki tarvittava tieto löytyisi yhdeltä verkkosivustolta ja että esimerkiksi Kopiosto lähettäisi vuosittain tiivistetysti informaatiota, mitä opetuksessa saa tehdä, mitä tekijänoikeusasioita oppilaille tulisi opettaa ja mitä asioita opettajien olisi hyvä tietää.

Vuoden 2015 selvitykseen verrattuna tekijänoikeuksiin liittyvien verkkosivujen käyttö oli lisääntynyt kaikilla oppilaitosasteilla. Tekijänoikeus.fi-sivuston ja kopiraittila.fi-sivuston käyttöä ei aiemmassa selvityksessä kysytty.

Oletko koskaan osallistunut tekijänoikeuskoulutukseen?

Vastaajista seuraavia verkkosivuja on käyttänyt

KOPIRAITTILOUN KOULU

Kopiraittilan koulu on oppilaitoksille ilmainen, pelillinen verkkomateriaali tekijänoikeuksien oppimiseen ja opettamiseen. Kopiraittilasta löytyy sekä tietoa tekijänoikeuksista ja oppilaitosluvista että pelillistä materiaalia, muistilistoja, lähdemerkintäohjeita ja paljon muuta – kaikki yhdestä paikasta. Kaikille kouluasteille on omat pelilliset materiaalsinsa. Myös opettajat voivat itse opiskella tekijänoikeuksia ja suorittaa Tekijänoikeustaituri-osaamismerkkin.

www.kopiraittila.fi

Näin selvitys tehtiin

Selvityksen toteutti Kuulas Helsinki Opetushallituksen ja Kopioston toimeksiannosta. Selvitys toteutettiin syksyllä 2018 internetpohjaisena kyselynä, johon vastasi yhteensä 466 opettajaa. Lisäksi selvityksessä haastateltiin 30 opettajaa. Kyselylinkkiä jaettiin Kopioston tutkimuspaneelissa ja uutiskirjeissä sekä Opetushallituksen ja Kopioston sosiaalisen median kanavissa ja erilaisissa opetusalan ryhmissä, muun muassa Tieto- ja viestintätekniikka opetuksessa, Suomen opettajien ja kasvattajien foorumi, LUKE-verkosto, Alakoulun aarreaitta, Oppimisen tulevaisuus ja TVT lukio-opetuksessa. Koska kyselyä on jaettu myös tieto- ja viestintätekniikka-aiheisissa sosiaalisen median ryhmissä, kyselyyn on saattanut vastata hieman useampi digiorientoitunut opettaja.

Raportti löytyy Kopioston verkkosivuilta www.kopiosto.fi.

Lähde: Materiaalit ja tekijänoikeus opetuksessa.

Terhi Hyvönen, Priska Niemi-Sampan, Annarita Koli. 2018. Kuulas Helsinki.

www.kopiosto.fi

www.oph.fi